

УДК 378. 3706

Л.М. НИКОЛЕНКО,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та корекційної освіти
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара*

СЕРЕДОВИЩЕ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СТУДЕНТСЬКОМУ ГРОМАДСЬКОМУ ОБ'ЄДНАННІ

У статті проведено теоретичний аналіз середовища і процесу соціальної взаємодії у студентському громадському об'єднанні, які сприяють соціальному становленню особистості-лідера та ефективній самореалізації студентів як суб'єктів громадської діяльності. Встановлено, що процес соціальної взаємодії передбачає оцінку студентом інших суб'єктів взаємодії, умов і засобів діяльності, власних лідерських потреб та можливостей, усвідомлення особистісних цілей і досягнення їх через соціально-практичну діяльність у студентському громадському об'єднанні.

Ключові слова: середовище соціальної взаємодії, громадське студентське об'єднання, соціальне становлення особистості.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства усе більше зростає громадська активність студентської молоді. Вона представлена, насамперед, розвитком студентського руху. В усіх регіонах України з кожним роком з'являється все більше різноманітних студентських громадських організацій. Сам факт їх виникнення вказує на те, що студенти мають необхідність об'єднуватися для реалізації своїх інтересів і потреб. У зв'язку з цим актуальним стає наукове дослідження проблем, пов'язаних із громадською діяльністю студентства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теорії та методиці організації діяльності сучасних громадських дитячих та молодіжних об'єднань присвятили свої праці Л. Алієва, А. Волохов, Р. Литвак, Ю. Поліщук, С. Савченко, О. Лісовець, І. Фрішман та інші науковці. Сучасні дослідники в Україні та інших країнах все більше уваги приділяють неформальним об'єднанням молоді (так званим групам за інтересами) у зв'язку з поширенням цього явища.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Значно менше досліджено проблему студентських громадських об'єднань, зокрема питання створення у студентському громадському об'єднанні середовища соціальної взаємодії, сприятливого для соціального становлення особистості студента як суб'єкта громадської діяльності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). У цій статті ми поставили за мету зробити теоретичний аналіз середовища і процесу соціальної взаємодії у студентському громадському об'єднанні, які сприяють соціальному становленню особистості-лідера та ефективній самореалізації студентів як суб'єктів громадської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дотримуючись логіки викладу матеріалу, розкриємо послідовно значення основних складових (середовище, соціальна взаємодія, суб'єкт, мета і зміст діяльності студентського громадського об'єднання) та простежимо їх взаємозв'язок.

Довідкова література розкриває значення терміна «середовище» стосовно людської життєдіяльності як «соціально-побутові умови, в яких проходить життя людини; оточення, коло, обшар» [1, с. 265]. У дослідженні ми розглядаємо цей термін у соціальному аспекті,

згідно з яким поняття «соціальне середовище» є міждисциплінарним і досить широко використовується у філософії, соціології, економіці, соціальній географії, етнології, віковій та соціальній психології, різних галузях педагогіки. У результаті цього відбувається його збагачення, воно набуває структурованості й системності. Так, економічна енциклопедія тлумачить соціальне середовище як суспільні матеріальні й духовні умови життєдіяльності людини. У широкому розумінні (макросередовище) воно охоплює суспільно-економічну систему в цілому: продуктивні сили, виробничі відносини і відповідні інституції, суспільну свідомість, культуру, духовність. У вузькому розумінні (мікросередовище) соціальне середовище включає безпосереднє оточення людини – сім'ю, трудовий колектив, громадське об'єднання тощо. Соціальне середовище суттєво впливає на формування особистості, її свідомість. У соціології під соціальним середовищем людини розуміють економічні, політичні, соціальні, духовні, територіальні умови, що впливають на становлення особистості. Соціальна педагогіка, базуючись на цьому визначенні, розглядає соціальне середовище як «сукупність соціальних умов життєдіяльності людини (сфери суспільного життя, соціальні інститути, соціальні групи), що впливають на її свідомість та поведінку» [2, с. 241]. Суттєвим для повноти здійснюваного аналізу вважаємо також визначення І. Богданової: «Соціальне середовище – це своєрідний показник інтеріоризації особистістю культури, рівня соціального розвитку, способу життя, цінностей суспільства» [3].

Беручи до уваги вищенаведені визначення, у дослідженні під *середовищем соціальної взаємодії* будемо розуміти систему цілеспрямованих суб'єкт-суб'єктних відносин, сприятливих для інтеріоризації особистістю суспільних цінностей та усвідомлення нею важливості соціально спрямованих лідерських якостей у процесі самореалізації. Припускаємо, що саме студентське громадське об'єднання як соціальне мікросередовище має особливий вплив на становлення особистості-лідера, формує лідерську свідомість, а також зумовлює відповідну поведінку у сфері взаємовідносин з оточуючими. У процесі соціального становлення в діяльності студентського громадського об'єднання в молодій людини формуються соціально важливі лідерські якості, знання, вміння та навички, застосування яких дасть їй змогу стати активним учасником громадських відносин.

Спираючись на діяльнісний підхід як один з визначальних у роботі, вважаємо, що найбільш значущим видом діяльності у студентському громадському об'єднанні щодо формування лідерських якостей особистості виступає соціальна взаємодія.

Соціальна взаємодія – це «форма соціальних зв'язків, що реалізуються в обміні діяльністю, інформацією, досвідом, здібностями, уміннями, навичками та у взаємному впливі людей» [4, с. 19]. Виходячи з цього визначення, соціальну взаємодію як спосіб організації діяльності можна подати у вигляді системного процесу, що має такі складові: соціальне середовище (ситуація взаємодії), суб'єкт, що здійснює діяльність, потреба в активізації особистісних можливостей (яка переходить у мотив), мета діяльності, зміст діяльності, суб'єкт, на який спрямована дія, результат діяльності. Схематично цей процес зображено на рис. 1.

Отже, процес формування лідерських якостей у середовищі соціальної взаємодії передбачає оцінку студентом інших суб'єктів взаємодії, умов і засобів діяльності, власних лідерських потреб та можливостей, усвідомлення особистісних цілей і досягнення їх через соціально-практичну діяльність у студентському громадському об'єднанні.

Саме у такий спосіб, на нашу думку, відбувається цілеспрямоване формування лідерських якостей особистості у соціальному середовищі студентського громадського об'єднання.

У цьому процесі потреби виступають як стан індивіда, який створюється недостатністю об'єктів, необхідних для його існування й розвитку, і є джерелом його активності. Потреби обумовлюють поведінку, цілеспрямовану діяльність і вчинки суб'єкта діяльності. Отже, задоволення наявних потреб визначає зміст і особливості соціального життя і розвитку особистості. Також для нас украй важливою є думка про те, що потреби визначають цінності особистості, і «без наявності потреби цінність узагалі не існує» [5, с. 32].

Соціальна взаємодія створюється тоді, коли в суб'єкта є потреба у набутті цінності. Усвідомлена суб'єктом потреба у лідерстві як життєвій цінності переростає в один з основних мотивів формування лідерських якостей особистості і, у свою чергу, спонукає до визначення тих або інших цілей.

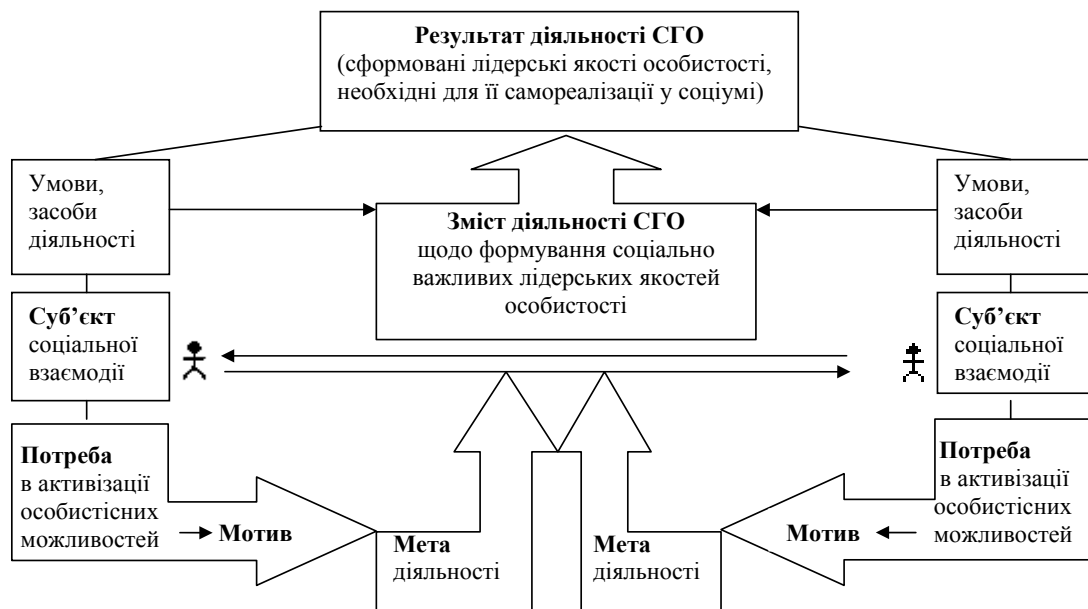

Рис. 1. Системний процес організації соціальної взаємодії щодо формування лідерських якостей особистості у середовищі студентського громадського об'єднання (СГО)

Отже, потреби й мотиви, поєднуючись в єдине ціле, стимулюють розвиток особистості в цілому й забезпечують планомірний рух до мети, а саме – до формування лідерських якостей. При цьому мета діяльності виступає суттєвим системоутворюючим чинником процесу формування лідерських якостей особистості у діяльності студентського громадського об'єднання.

Наукова психолого-педагогічна література по-різному трактує поняття мети: «образ результату», «модель майбутніх результатів», «усвідомлений бажаний результат» тощо. У філософському словнику за редакцією І. Фролова подано визначення мети як передбачення у свідомості результату, на досягнення якого спрямовані дії [6, с. 534].

Як бачимо, поняття мети тісно пов'язане з поняттям доцільної діяльності. На рівні суб'єкта соціальної взаємодії у середовищі студентського громадського об'єднання визначення мети потребує від особистості стратегічного бачення, вміння прогнозувати саморозвиток і життєві перспективи. Тобто мета суб'єкта виступає як програма конкретних дій, в результаті реалізації якої молода людина досягне особистісного лідерства й усвідомить його як життєву цінність у саморозвитку.

Тут маємо звернути увагу на вживане нами поняття «суб'єкт». Суб'єкт – істота, здатна до пізнання навколишнього світу, об'єктивної дійсності й до цілеспрямованої діяльності [7, с. 711]. Суб'єктність – це здатність індивіда до соціальної дії, адекватного усвідомлення навколишньої дійсності й себе у ній, після чого він стає активним стратегом своєї діяльності... Водночас суб'єктність є здатністю до індивідуальної творчої активності [8]. У психології та педагогіці суб'єктність виступає ключовою характеристикою особистості, джерелом її саморозвитку (О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, А. Петровський, К. Абульханова-Славська, О. Старовойтенко, В. Татенко).

Для нашого дослідження суттєвим є те, що в основі суб'єктності лежить здатність індивіда до самодетермінації, до керування власним життям, до здійснення зважених життєвих виборів. Серед основних характеристик суб'єкта діяльності конститутивними нам видаються такі: суб'єкт індивідуальної діяльності – свідомо діюча особа; суб'єктність визначається системою відносин з іншими людьми; суб'єктність є динамічним началом, яке не існує поза міжособистісною, соціальною, діяльнісною взаємодією [9].

Отже, особистість як суб'єкт включає цілеспрямованість, ставлення до навколишнього, діяльності, до себе, саморегуляцію, яка проявляється в таких лідерських якостях, як самоконтроль, емоційна стійкість, креативність, творчість, соціальна відповідальність.

На рівні студентського громадського об'єднання як інституту соціалізації очікування суб'єкта соціальної взаємодії щодо лідерства перетворюються у цілі та зміст його діяльності [10].

Таким чином, *мета діяльності студентського громадського об'єднання щодо формування лідерських якостей особистості* полягає у соціальному становленні особистості студента як суб'єкта громадської діяльності, який усвідомлює лідерську потребу як цінність в особистісному розвитку і розуміє значення застосування лідерських якостей у процесі життєдіяльності.

Забезпечити соціальне становлення особистості студента як суб'єкта громадської діяльності, відповідно до системного підходу, має зміст діяльності студентського громадського об'єднання.

У філософії зміст виступає певним чином упорядкованою сукупністю елементів і процесів, що утворюють предмет або явище, а у взаємодії з формою «становить провідний, визначний бік об'єкта» [6, с. 434]. Дидактика під змістом освіти розуміє «педагогічно адаптовану систему знань, умінь і навичок, досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до світу, засвоєння якої забезпечує розвиток особистості» [11, с. 349]. **Зміст діяльності** спілки молоді, якою є студентське громадське об'єднання, можна вважати однією із його характеристик як соціально-педагогічної системи [12].

Згаданий діалектичний зв'язок процесу формування лідерських якостей особистості із загальнопедагогічним процесом дає нам підстави ототожнити структуру змісту навчальної діяльності та структуру змісту діяльності студентського громадського об'єднання і виявити наповнення його компонентів щодо формування лідерських якостей особистості.

У структурі змісту освіти виділяють інформаційний і виконавчий компоненти. Відповідно, можемо виокремити дві основні складові змісту діяльності студентського громадського об'єднання щодо формування лідерських якостей особистості: один з них включає інформаційне наповнення, тобто містить теоретичні знання з проблеми лідерства, інший має практичну спрямованість, тобто містить певну сукупність лідерських умінь та навичок, важливих для здійснення лідерських функцій у соціумі. Виділені компоненти в дослідженні отримали умовні назви: «знаннєвий» та «функціональний».

Аналізуючи мету, програми і напрями діяльності молодіжних громадських організацій, складовою яких виступають студентські громадські об'єднання, ми виявили, що напрями роботи є основним наповнювачем компонентів змісту їх діяльності. З огляду на це визначаємо, що *інтелектуально-освітній напрям* роботи у студентському громадському об'єднанні, спрямований на ознайомлення студентів із нормативними документами, отримання студентами знань про основні концептуальні підходи до проблеми лідерства, розуміння принципів формування лідерських якостей, усвідомлення основних теоретичних понять, що стосуються процесу формування лідерських якостей особистості, становить *знаннєвий компонент змісту* діяльності студентського громадського об'єднання щодо формування лідерських якостей особистості. Опанування ним допомагає студентам оперувати своїми знаннями, розпоряджатися ними, функціонувати в соціумі, цілеспрямовано використовувати набуті знання у громадській діяльності.

Здатність особистості до функціонування в соціумі у статусі лідера набула в контексті дослідження комплексного характеру, а об'єднання таких напрямів роботи, як *соціоадаптивний* (спрямований на формування об'єктивної самооцінки, перцептивних умінь, реалізацію комунікативного потенціалу студентів, аналітико-рефлексивних навичок, уміння працювати в команді та інших лідерських якостей, що допоможуть особистості упевнено почуватися в оточуючому соціальному середовищі) і *творчо-інноваційний* (спрямований на позитивне перетворення соціальної дійсності, розкриття потенційних можливостей особистості, здобуття досвіду застосування лідерських якостей у процесі життєдіяльності), становить *функціональний компонент змісту*.

Зміст діяльності студентського громадського об'єднання як середовища соціальної взаємодії може бути деталізований у різних формах групової роботи, спрямованих на формування соціально важливих лідерських якостей особистості.

Висновки з проведеного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, ми послідовно розкрили значення складових процесу соціальної

взаємодії та простежили їх системний взаємозв'язок у середовищі студентського громадського об'єднання, сприятливого для соціального становлення особистості студента як суб'єкта громадської діяльності.

Матеріалом для подальших досліджень будем практична діяльність реальних студентських громадських об'єднань. Нами буде застосовано різні форми групової роботи, спрямовані на формування соціальної лідерської компетенції студентів.

Список використаних джерел

1. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. Вид. 2-ге, виправл. / В. Яременко, О. Сліпушко. – К.: «Аконіт», 2007. – Т. 3. – П-Я. – 862 с.
2. Словарь-справочник по социальной работе / под ред. д-ра истор. наук, проф. Е.И. Холостовой. – М.: Юрист, 2000. – 424 с.
3. Богданова І.М. Соціальна педагогіка [Електронний ресурс] / І.М. Богданова. – Режим доступу: http://libfree.com/123941160_pedagogikasotsialna_situatsiya.html
4. Дворецька Г.В. Соціологія / Г.В. Дворецька. – К.: КНЕУ, 2001. – 286 с.
5. Сериков В.В. Природа педагогической деятельности и особенности профессионального образования педагога / В.В. Сериков // Педагогика. – 2010. – № 5. – С. 29–37.
6. Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. – 5-е изд. – М.: Политиздат, 1987. – 590 с.
7. Сліпушко О.М. Новий словник іншомовних слів / О.М. Сліпушко. – К.: Аконіт, 2008. – 848 с.
8. Литвин Євгенія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1833/>
9. Вільш І. Суб'єктність індивіда у світлі концепції сталих індивідуальних рис особистості / І. Вільш // Особистість і трансформаційні процеси у суспільстві: Психолого-педагогічні проблеми сучасної освіти: матер. III Харків. міжнар. психол. читань. – Харків, 1999. – С. 20–22.
10. Макеев С.О. Соціологія: навч. посіб. / С.О. Макеев. – К.: Знання, 2008. – 566 с.
11. Лернер И.Я. Содержание образования / И.Я. Лернер // Российская педагогическая энциклопедия: в 2 т. / гл. ред. В.В. Давыдов. – М.: Большая рос. энцикл., 1998. – Т. 2. – М-Я. – 672 с.
12. Поліщук Ю.Й. Соціально-педагогічна діяльність сучасних громадських молодіжних об'єднань в Україні: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05 / Юрій Йосипович Поліщук. – Луганськ, 2006. – 429 с.

References

1. Yaremenko, V. and Slipushko, O. (2007), *Novyj tлумachnyj slovnyk ukrains'koi movy* [New explanatory dictionary of the Ukrainian language], ed. 2nd, Akonit Publ., Kyiv, Ukraine, vol. 3, P-Ya, 862 p.
2. Holostova, E.I. (ed.), (2000), *Slovar'-spravochnik po social'noj rabote* [The dictionary of social work], Jurist Publ., Moscow, Russia, 424 p.
3. Bohdanova, I.M., *Sotsial'na pedahohika* [Social pedagogy], available at: http://libfree.com/123941160_pedagogikasotsialna_situatsiya.html (accessed 5 February 2015).
4. Dvoret's'ka, H.V. (2001), *Sotsiolohiia* [Sociology], KNEU Publ., Kyiv, Ukraine, 286 p.
5. Serikov, V.V. (2010), *Priroda pedagogicheskoi dejatel'nosti i osobennosti professional'nogo obrazovanija pedagoga* [The Nature of teaching and vocational education teacher]. *Pedagogika* [Pedagogy], no. 5, pp. 29-37.
6. Frolov, I.T. (ed.), (1987), *Filosofskij slovar'* [Philosophical dictionary], 5th ed. Politizdat Publ., Moscow, USSR, 590 p.
7. Slipushko, O.M. (2008), *Novyj slovnyk inshomovnykh sliv* [New dictionary of foreign words], Akonit Publ., Kyiv, Ukraine, 848 p.
8. Lytvyn Yevheniia, available at: <http://www.viche.info/journal/1833/> (accessed 5 February 2015).

9. Vil'sh, I. (1999), *Sub'iektivist' indyvida u svitli kontseptsii stalykh indyvidual'nykh rys osobystosti* [The subjectivity of the individual in the light of the concept of sustainable individual personality traits]. *Osobystist' i transformatsijni protsesy u suspil'stvi: Psykholoho-pedahohichni problemy suchasnoi osvity: mater. III Kharkiv. mizhnar. psykhol. chytan'* [Proceedings of the III Kharkiv international psychological readings "Personality and transformational processes in society: Psychological and pedagogical problems of modern education"], Kharkiv, Ukraine, pp. 20-22.

10. Makieiev, S.O. (2008), *Sotsiolohiia* [Sociology], Znannia Publ., Kyiv, Ukraine, 566 p.

11. Lerner, I.Ja. (1998), *Soderzhanie obrazovaniya* [The Content of education]. *Rossijskaja pedagogicheskaja jenciklopedija* [Russian pedagogical encyclopedia], Bol'shaja ros. jencikl. Publ., Moscow, Russia, vol. 2, M-Ja, 672 p.

12. Polischuk, Yu.J. (2006), *Sotsial'no-pedahohichna diial'nist' suchasnykh hromads'kykh molodizhnykh ob'iednan' v Ukraini*. Dys. dokt. ped. Nauk [Socio-pedagogical activity of modern youth public associations in Ukraine. Dr. ped. sci. dis.], Luhans'k, Ukraine, 429 p.

В статье произведён теоретический анализ среды и процесса социального взаимодействия в студенческом общественном объединении, которые способствуют социальному утверждению личности-лидера и эффективной самореализации студентов как субъектов общественной деятельности. Установлено, что процесс социального взаимодействия предусматривает оценку студентом других субъектов взаимодействия, условий и средств, обеспечивающих этот процесс, собственных лидерских потребностей и возможностей, осознание личностных целей и их достижение путём социально-практической деятельности в студенческом общественном объединении.

Ключевые слова: среда социального взаимодействия, студенческое общественное объединение, социальное утверждение личности.

The article considers the theoretical analysis of environment and process of social interaction in student's public associations which promote the social statement of the person-leader. The effective self-realization of students as subjects of public activity has been provided. It is established that the environment of social interaction as a way of the organization of joint activity is a system which makes the social environment for motivating personal possibilities.

Key words: the environment of social interaction, student's public association, the social statement of the person.

Одержано 4.03.2015.